

סטיפן ספנדר

הגנה אזרחית ותורת האזרחות

רשימה זאת, הכתובה בידי אחד הסופרים המוכשרים בני הדור ההולך ותופס את מקומו על במת חיי הרוח של בריטניה, מנסה לעמוד על בעיה חמורה — ואולי גורלית — של תקופת המלחמה. והבעיה היא: כיצד לנטוע באזרח, זה שבמדי צבא, ב"סות" של הג"א או בבגדי עבודה, — את הכרת תפקידיו, במלחמה ובימים שלאחריה. הכוח, פיתן שידע גלגולי-רוח פתם (היה גם בבריגדה הבינלאומית בספרד), עושה כיום בשטח הפעולה אשר לו הקדיש את רשימתו זו, שהתפרסמה בשבועון הלונדוני "ספקטיטור".

"המשרד הצבאי לעניינים שוטפים" (*) מודיע כי להבא יוקצו לכל חייל, כחלק מאימוניו, שלש שעות לשבוע, במשך ארבעה חדשים, למתן השכלה כללית בתורת האזרחות. גוסף על כך מקבלים רבים מענפי הצבא, וזה כחוץ לנעשה בצי ובחיל התעופה המלכותי, — מידה רבה של השכלה תכנית. יתר על כן, סיפריהם הצבאיים של העתוננים מציינים שתחת המושג הישן על חיל-הרגלים, כעל מדרש-על-שתים, באה ההבנה כי הידיעות התכניות ועירנות השכל הם דברים שיש לדרשם מכל חייל, יהיה מה שיהיה מקום שדותו, במלחמה בת-זמננו.

לא יפריז האומר כי לכשיבוא פיזור החיילים לבתיהם בסופה של המלחמה יהיו לנו כמה מאות אלפים אזרחים שהשכלתם התכנית והפוליטית טובה יותר משהיתה בשעה שנתגייסו. חשיבות רבה ביותר יש לכך; ואכן התנאי המוקדם הראשון במדינה לכל חידוש-מבנה הוא שבני-העם עצמם יהיו מסוגלים להשתמש באפשרויות הנפתחות לפניהם, להעריך את התמורות, ולתת לתפיסה חדשה של דימוקרטיה שתתגשם בחייהם, במחשבותיהם ובמעשיהם. שום תיכון וריקונסטרקציה לא היו מביאים פובה הרבה לקהל האחוז אותו הלך המחשבה הקהה שלפני המלחמה, שלא נתעורר אלא כדי להרוע לכבוד "מינכן" וחזר ונרדם עד ספטמבר 1939.

עיקרון אחד, חשוב מאד, יש להסיק מהנסיון של מתן ההשכלה לצבא. לא רק הדימוקרטיה אחרי המלחמה, אלא אף הצבא הדימוקרטי עכשיו וזקוק לאזרחים נאורים ובעלי השכלה תכנית הנושאים במחשבתם את תמונתה הכללית של החברה, תמונה שיש ביכולתם למצוא סמכים בינה לבין ידיעה מדויקת של מקצועותיהם המיוחדים. הצבא, על אף כל התביעות שתובעים בלאו דכי אמוניו, מצא כי ההשכלה הכללית הכרח היא לחייל בן-זמננו. ואין זה סוד שכך סבורים גם הצבא הרוסי והצבא הגרמני.

* A.B.C.A. — מדור (במחלקת הטיפול בחייל שבמיניסטריון-המלחמה הבריטי) העוסק בהצגת בעיות אקטואליות בפני צבא חיליים, ובהסברתן. הנושאים — בחלקם קשורים בשאלות המלחמה ומהלכה ובחלקם — בשאלות המדינה ובענייני-הציבור הבריטיים, ואף באלה של עמים וארצות אחרים. — המער.

אם יש באפשרותו של הצבא להקצות מקום באימוניו להשכלה כללית, הרי פלא הוא שבחיים האזרחיים אין קיימת שום תכנית מתאמת, מאורגנת וממומנת כראוי, להשכלה כללית, שתקביל ל"משרד הצבאי לענינים שוטפים". מן הראוי היה שתקום "לשכה אזרחית לענינים שוטפים" במקביל לזו של הצבא. המפתח לבעיה זו הוא בארגוני ההתגוננות האזרחית — הג"א ו"שירות הכבאות הלאומי". אף כי יש התחלות יפות של השכלה, בין שפתחו בה עובדי ההתגוננות עצמם או שנצחו עליהם שלטונות-ההשכלה, הרי אין קיימת כל רשת מוסמכת של מפעלי השכלה, ובניגוד לאלפי הלי"ש שמוציאים ל A. B. C. A. הקציבו רק סכומים קטנים מאוד, שבאו מקרנות מיוחדות ומקופות צדקה, לצרכי יחידות ההתגוננות האזרחית.

והרי משנה מוזר הוא להכשיר חלק מאזרחי הדימוקרטיה שלאחר המלחמה (כלומר את אלה שבכוחות הצבאיים) לחיות בחברה מחונכת ורווית-תכניקה למכביר, ולהסיח את הדעת מן האחרים. היסח-דעת זה שאפשר להבינו בתעשייה, שבה אין אולי פנאי ללימודים (אף כי אני סבור שהזדמנויות לכך קיימות למעשה) ובמקום שהפועלים עומדים על כל פנים במגע עם רעיונות-ייצור חדשים. אך בשרותי ההתגוננות האזרחית, באין רשת-השכלה כזאת, נמצאים הגברים והנשים נחשלים באמת. בקושי יכולים הם לשמור את הקשר עם מקצועותיהם הישנים ואין הם מכינים את עצמם למקצועות חדשים, ולא לחברה חדשה. ויש סכנת-מה ששרותי ההתגוננות האזרחית ייעשו, במשך תקופות "ההפוגה" הממושכות, קרקע צמיחה לחבריה הבלתי מרוצים של החברה, לאלה המנותקים והאדישים, ובמידה-רבה הבלתי ניתנים להעסקה פרודוקטיבית — למשך עשר השנים הבאות.

כמובן, אפשר להשמיע דברי הצדקה להזנחת ההשכלה בשרותי ההתגוננות האזרחית. בשרות הכיבוי שומע אתה פעמים רבות כי אין לכבאים פנאי לכך. ובכל זאת לגימוק זה השיב כבר הצבא. כיוון שאם הצבא, זה שאימוניו כה מורכבים הם, יכול למצוא את הפנאי, הרי שיכול למצוא גם שרות הכבוי. אך הסבה שמאחר וריאמתלה זו של "אין פנאי" היא שאין מרגישים כי יש צורך לכבאים בהשכלה כללית כלשהי כדי למלא את תפקידיהם במלחמה-באש. למעשה, הרי זה היפוכו הגמור של גימוק ה"אין פנאי", ומשמעותו — כאילו אמרו שחריפות-השכל והעירנות אינן דרושים כדי להלחם באש, אף כי הם דרושים אולי בצבא. ואף-על-פי-כן אפשר להשיב לכך, כי הסגולה הנחוצה באמת לעובדי הג"א, הנקראים לתביעות-פתאום, בלתי צפויות ומיגעות, אחרי חדשים של המתנה, היא — הכושר הנפשי; ודבר זה הוא-הוא שלשמו בא האימון בתורת האזרחות. אין לשכוח גם זאת שעובדי הג"א יושבים בערים והולכים לבתיהם לחופשה כל 48 או 24 שעות. אילו היו אלה האזרחים הערים, המעונינים והאחראים ביותר שבכל עיר, במקום שיהיו אך ורק מחכים להתקפות-אוויר, הרי שהיה בהם כדי להשפיע השפעה מצוינת על הכושר הנפשי של האזרחים בכללם.

גימוקים אחרים נגד ארגון השכלה לשרותי ההתגוננות האזרחית קשורים

בעיקר בקשיים תכניים, פירכות של לבלרים. פענות אלו כמחן כאין. אילו רצו בכך מיניסטריון הפנים והשלמונות המחוזיים (*), כי אז היתה לנו „השת“ כזאת פועלת למעשה בלונדון תוך חודש אחד. העובדה, שתחנות ההתגוננות האזרחית נמצאות בערים היתה מקלה על ארגונה של תכנית לימודים. היתה גדרשת עזרה מבחון, כיוון שהשרותים לא יוכלו להרחיק ביותר בסיפוק השכלה אמתית בכוחות אנשיהם הם, אך שלמונות ההשכלה הלונדוניים אשר לבוגרים רוצים בכל לבם לעזור, ומחון ללונדון יוכל לתת אפשרויות רבות „האיגוד החינוכי של הפועלים (**). תנאים מוקדמים הכרחיים הם שיש להם לתחנות מפות וספרות אינפורמטיבית, כמו אלה שמוציאה ה A. B. C. A. דבר זה קל לעשותו ויש לתמוה שבין צרכיה הראשונים ההכרחיים של כל תחנת התגוננות אזרחית באג-נליה אין אתה מוצא את מפת העולם.

הנימוק המסוכן ביותר שאפשר להביא נגד תכנית מסוג זה הוא שאין רוצים בה; שבכמה מקומות ניסו בה והאנשים לא הראו רצון ללימודים. היו להם כבר אפשרויות ללכת לשעורי-ערב בימות החופשה שלהם וכו'. אנשים שאינם רוצים בהשכלתו של הצבור יכולים להוכיח תמיד על נקלה שאין הצבור רוצה להשכיל. נכון הדבר שנעשו מאמצים בודדים ונכשלו, בחלקם מפני העדר שיתוף-פעולה מצד השלמונות ובחלקם מפני שקשה להביא כל תכנית שהיא לידי הצלחה באוירה של אדישות. עיקרה של השכלה הוא שהבריות ירגישו כי הדבר עשוי להועיל להם, כי הוא יתן להם אמצעי להביע את עצמם ויפתח לפניהם אפשרויות שלא היו להם לפני כן. כאן דרושה תנועה-השכלה שתכלול את כל שרותי ההתגוננות האזרחית, כך שיתחילו מרגישים את עצמם כחסיבה של אזרחים. הצלחתן של „קבוצות-הבירורים“ בשרות הכיבוי מעידה כי אכן קיימת תביעה לתנועה כזאת. אספות הויכוח, הנערכות מרצון בערבים, זוכות להצלחה גדולה בכל מקום שהמנצח עליהן יכול להוכיח למשתתפים כי ההבנה בשאלות העולם אינה רק ידיעה מופשטת אלא שיש בה משום טובה אמתית בשבילם. אך ויכוחי-ארעי סופם שהם מסכלים את כוונותיהם עצמם, כיוון שאם אין נעשה צעד נוסף להשכלה אמתית הם נעשים בעצמם מופת של חוסר-תכלית ושיחה-בטלה. עליהם להיות מצורפים לתכנית השכלה שתכלול גם עבודה מעשית ותכנית וגם הכשרה בתורת אזרחות. מתוך תנועה כזאת תצמחנה תביעות לאימון מקצועי למשלוחי-יד — וגם את אלו אפשר למלא.

ההתגוננות האזרחית פותחת הזדמנות עצומה לפני הדימוקרטיה, אם רק נוכל לראותה כתנועה שיש לה תפקיד גדול יותר מאשר סיפול בהתקפות מאויר, אף כי גם זה נכלל בה. עובדי ההתגוננות האזרחית צריכים להיות המנצחים על „הכוח הנפשי“ של תושבי ערים, גם בעתות מצוקה וגם בתקופות הפוגה.

* הכוונה ל„חבלים“ — «Regions» — כתיסר מספרם, שהם חלוקתה החדשה, לימי מלחמה, של בריטניה (מצד ל„מחוזות“ — «Counties» — המסורתיים) לשם סיפוק שורה של צרכים שהומן גרמם — בהגנה אזרחית, באספקה, בייצור, וכיו"ב. — המער.

** W.E.A. — «Workers Educational Association» — אגודה, הגדולה שבבריטניה, להשכלת בוגרים; שותף עיקרי ומופר בתכניות ההשכלה לצבא. — המער.

עליהם להיות מופת להכרתו הגוברת של הצבור לגבי חובותיה, אחריותה וברכה-
תיה של הדימוסקרטיה. תחנות הכבאים והג"א של היום יכולות להעשות לתאים
שיהיו גרעין הקלובים החברתיים של העם בחיים „העדיתיים“ יותר שבערי-המחר.
עובד הדתגוננות האזרחית הוא אזרח, — כשם שהנו נושא של תעודה ולא רק
נושא פונקציה שזמנה הוא — זמן התקפות ה„בזק“ בלבד. עוד לא אחרנו את
המועד להבין דבר זה.

בריגדיר ג. ג. מור

השכלה לצבא

הקורפוס לחינוך בצבא (*) הוא פדי מחשבות שהתחילו מנקרות במוחו-
תיהם של אנשים בשלהי המלחמה הקודמת. חלוצי „ההשכלה-בשדה“ היו חברי
י.מ.ק.א. (**) וכמה קציני צבא שהקדימו להרגיש מראשיתם-של-דברים בצורך
להבריא את הצבא ולספק ערכי תרבות והוראה תכנית לאזרחים-נושאי-הנשק, הן
במולדת והן במדינות הים. בין אלה האחרונים נודע לשם הלורד גורל שגשלה
למיניסטריון המלחמה באוגוסט 1918 לתאם את צורות-הפעולה השונות שצמחו
מעצמן בצבא. מאמציו הביאו לידי כך שה-A.E.C. נוסדה רשמית כ„קורפוס“
בתוך הצבא הסדיר ב-1920.

אבל אין זו בשום פנים הליכתה הראשונה של ההשכלה אל הצבא. עוד
בשנת 1767 נתמנה כמל פלוני („שנמצא מיושב בדעתו, מדיר עצמו מביסוסם,
ישר ונוהג בדרך ארץ“) למורה ב„גדוד המלכה המלכותי“. ב-1800 לערך אחזה
„בריגדת-הקלעים“ באמצעים ללמד את כל הסמלים שלה קרוא וכתוב, ובתי ספר
לילדי החיילים נוסדו ב-1811 בכל היחידות בהנהלתם של מורים-סרג'נטים,
שעליהם הוטל גם ללמד למירונים קריאה, כתיבה וחשבון. מורות צבאיות
נתמנו רשמית ב-1840 והן קיימות עד היום הזה בשם „המורות הצבאיות של
המלכה“. „קורפוס המורים הצבאיים“ הוקם ב-1850 ונתמזג עם „הקורפוס
לחינוך בצבא“ ב-1920. קורפוס זה, שבשנות „הקימוצים“ געשה צמצום מדאיב
במספר אנשיו, קבע לעצמו מאמד, בשנות 1920—1939, כמוסד האחראי
להשכלת הבוגרים והנוער בצבא. הבחינות לקבלת „תעודות-הצבא“ שהיו נהוגות
לפני 1914 אורגנו מחדש ונקבעו ארבע דרגות של „תעודות“, למן
„השלישית“ — שהיא עדות למבחן פשוט בידיעת קרוא וכתוב, דרך „השניה“
ו„הראשונה“ — ועדה „מיוחדת“ — וכמוה, לערך, כתעודת בגרות של בית ספר
תיכוני. הצבא, לאחר שרמן כמה ריפונים, קיבל את החידוש ותמך בו.

בראשית המלחמה הנוכחית הופסקה עבודת ההשכלה, פרט לנערים וילדים
שחוללו לצבא, ורבים מאנשי הקורפוס לחינוך הועסקו בתפקידים אחרים. נסיונות

* A.E.C. — Army Educational Corps. ** Y.M.C.A. — Young Men Christian Association.